

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ, НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ И КУЛТУРНА ПОЛИТИКА“

ДОКТОРСКА ПРОГРАМА „ИНФОРМАЦИОННО-ТЪРСЕЩИ СИСТЕМИ ”

Весела Василева Георгиева

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд

на тема

Дигитализацията като фактор за развитието на музеите в България

за присъждане на образователна и научна степен „доктор” по професионално направление

3.5. Обществени комуникации и информационни науки

Научен ръководител: проф. дфн Иванка Мавродиева

София, 2024

Дисертационният труд е предложен за обсъждане на вътрешна защита от Катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“, Философски факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“ на 3 януари 2024 г. и насочен за публична защита на катедрено заседание от 25.01.2024 г.

Дисертационният труд е с обем 251 страници с обособени: три глави, увод, заключение, справка за приносните моменти, списък на използваната литература със 164 заглавия (от които 104 на български и 60 на английски език), както и 49 фигури. Приложението е обем 79 страници и включва 5 раздела: Таблицы с музеите в България; Резултати на база апробирана методика на изследването; Бланка с въпроси за емпирично изследване относно управленските и технологичните аспекти на дигитализацията в музеите в България; Списък на фигурите в текста и Речник на използваните термини.

Публичната защита на дисертационния труд е предвидена да се проведе на ..... 2024 г. Материалите са на разположение в Катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“, Философски факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, бул. „Цариградско шосе“ №125, бл. 1, етаж 4

СЪДЪРЖАНИЕ НА АВТОРЕФЕРАТА

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	8
Актуалност и значимост на темата	8
Обект на изследване	8
Предмет на изследване	8
Цел на изследването	9
Задачи	9
Хипотеза.....	10
Обхват на изследването	10
Методи на изследване	10
II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	11
Структура на дисертационния труд.....	11
Съдържание на дисертационния труд	11
III. СПРАВКА ЗА ПРИНОСНИТЕ МОМЕНТИ В ДИСЕРТАЦИЯТА.....	29
IV. ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	30

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Съдържание	
УВОД	7
Актуалност и значимост на темата	7
Обект на изследване	7
Предмет на изследване.....	7
Цел на изследването	8
Задачи	8
Хипотеза	9
Обхват на изследването	9
Съдържание и структура на дисертацията.....	9
Методи на изследване	10
I. ПЪРВА ГЛАВА	12
МУЗЕИТЕ В БЪЛГАРИЯ: СЪЩНОСТ, ВИДОВЕ, ФУНКЦИИ И ТЕНДЕНЦИИ.....	12
1.1. Културно наследство и музеи.....	12
1.1.1. Дефиниране на понятията и очертаване на границите, възприети в дисертационния труд.....	13
1.1.2. Възникване на музеите като институции на паметта.....	16
1.1.3. Дефиниции на понятието музей.....	18
1.1.4. Класификация на музеите в България: видове музеи и музейни експозиции	21
1.2. Функции и обществена значимост на музеите като институции на паметта	29
1.2.1. Традиционни функции на музеите.....	31
1.2.2. Образователни функции на музеите	33
1.2.3. Социокултурни функции на музеите.....	36
1.2.4. Комуникативни функции на музеите	38

1.3. Роля на технологиите, културния туризъм и науката за развитието на музеите	44
1.3.1. Музеите в дигиталната ера	44
1.3.2. Музеите и културният туризъм.....	50
1.3.3. Музеологията и другите науки.....	53
Изводи към първа глава	54
II. ВТОРА ГЛАВА.....	55
ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА: СЪЩНОСТ, ТЕХНОЛОГИИ И ДИГИТАЛЕН ДОСТЪП ДО МУЗЕИ И КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО	55
2.1. Същност и правна рамка.....	55
2.1.1. Същност на понятията, свързани с дигитализацията.....	55
2.1.2. Европейска и национална правна рамка, свързани с дигитализацията.....	80
2.2. Дигитализация: технологии, инфраструктура, етапи и стандарти	85
2.2.1. Технологичен контекст на дигитализацията.....	85
2.2.2. Инфраструктура на дигитализацията (хардуер и софтуер)	87
2.2.3. Етапи в процеса на дигитализация	89
2.2.4. Стандарти за дигитализацията	90
2.3. Дигитализация и дигитален достъп до музеите в България	92
Изводи към втора глава.....	102
III. ТРЕТА ГЛАВА	104
АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ЕМПИРИЧНО СОЦИОЛОГИЧЕСКО ИЗСЛЕДВАНЕ ОТНОСНО УПРАВЛЕНСКИТЕ И ТЕХНОЛОГИЧНИТЕ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА В МУЗЕИТЕ В БЪЛГАРИЯ	104
3.1. Обосновка на избора на методи на изследване	104
3.1.1. Резултати от апробиране на методика.....	108
3.2. Изследователски дизайн: идеи и етапи	126
3.3. Анализ на получените резултати от проведеното изследване	132

Информация за респондентите.....	132
Първи блок: „Изследване на дигитализацията по принцип като дейност“	133
Втори блок: „Дигитализация и конкретни дейности, финансиране, проекти, управление” 167	
Трети блок: „Дигитализация и софтуери”.....	185
Четвърти блок: „Дигитализация и подготвен обучен персонал”	197
Пети блок: „Дигитализация – виртуализация – геймификация – интерактивна комуникация“	209
Изводи към трета глава	225
Заключение.....	228
Справка за приносните моменти в дисертацията	231
Използвана литература.....	233
Публикации, свързани с темата на дисертационния труд	251
Приложения:	252
Приложение 1: Таблици с музеите в България:	252
1.1. Видове музеи.....	252
1.2. Музеи в населени места в България.....	266
1.3. Музеи, свързани с известни личности в България	273
1.4. Галерии	276
Приложение 2: Резултати на база апробирана методика на изследването	278
2.1.Критерии за анализ и оценка на дигитализацията в музеи в България: изследване на технологични, маркетингови и комуникативни аспекти. Апробиране на методиката при анализа на сайтовете на музеи.....	278
2.2. Резултати от апробиране на методика при анализ на сайтове на музеи в България, с цел установяване на технологични, маркетингови и комуникативни аспекти на дигитализацията.....	280

2.3. Въпросник (вариант за апробиране на методика)	287
2.4. Полуструктурирани интервюта с директори на музеи в България и музейни специалисти, с цел проучване на управленските и технологични аспекти на дигитализацията в музеите (апробиране на методика)	290
Приложение 3. Бланка с въпроси за емпирично изследване за управленските и технологичните аспекти на дигитализацията в музеите в България	311
Приложение 4: Списък на фигурите в текста	321
Приложение 5: Речник на използваните термини	324

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Темата на дисертацията „Дигитализацията като фактор за развитието на музеите в България” има интердисциплинарен характер, тъй като проблематиката е в областите музеология и информационни науки. Изследването е структурирано в три глави: две теоретични (първа за музеите в България и втора за дигитализацията), а в трета глава се представят резултати от емпирично проучване.

Актуалност и значимост на темата

Темата е актуална поради това, че има ускорено развитие на информационните и комуникационните технологии, дигитализацията навлиза в музеите на равнища експозиции, организация, съхраняване и социализация на културното наследство. Ситуацията около пандемията от COVID-19 е допълнителен фактор, който оказва влияние при използването на технологиите в институциите на паметта и налага осмислянето на възможностите на дигитализацията, работата в музеите, посещенията в тях и др. Темата е значима от научна гледна точка, тъй като се наблюдава създаването на виртуални музеи, в които дигитализацията е основен фактор. Ето защо настоящият дисертационен труд е опит да се изследват въпроси във връзка с осъществяването на дигитализацията в музеите в България.

Обект на изследване

Обект на изследване са музеи в България относно реализиране на дейности, свързани със създаване на съвременни начини за представяне на информацията в музейни експозиции, дигитализация на експонати, принос в културното наследство, привличане и задържане на посетители.

Предмет на изследване

Предметът на изследване е до каква степен дигитализацията е фактор за развитието на музеите в България на няколко равнища: законодателно, управленско, организационно, комуникативно, маркетингово и др.

Цел на изследването

Целта е да се анализира дигитализацията в музеите във връзка с: представяне на експонати и колекции; с използване на инструментите на дигиталния маркетинг за популяризиране на културни ценности; с включването на музеите в образователни и изследователски дейности; с осигуряване на публичен достъп до музеите по иновативен начин чрез виртуални експозиции и чрез използване на съвременна техника и софтуери и установяване как дигитализацията може да е фактор за успешното развитие на музеите в България.

Задачи

За постигане на целта са формулирани следните задачи:

1. Изготвяне на теоретичен обзор в двете научни области: музеология и дигитализация и установяване на правните и нормативни параметри на национално и наднационално (европейско) равнище.
2. Проучване на възможностите на дигитализацията за дългосрочното съхраняване на музейни артефакти и паметници на културата и създаването на съвременни експозиции, виртуални разходки, активиране на функциите на сайтовете и социалните мрежи при използване на дигитални инструменти, софтуери и приложения.
3. Апробиране на методика и анализ на резултати от проведено емпирично изследване (полуструктурирано интервю) със служители на музеи в България и на база изследване на използваните от музеите сайтове и социални мрежи, с фокус върху правно-нормативните, технологичните, маркетинговите и комуникативните модели, свързани с дигитализацията. Емпиричното проучване е насочено към анализа на управленските и на технологичните аспекти на дигитализацията в музеите в България въз основа на отговорите на респондентите: директори на музеи, управляващи експозиции в музеи, специалисти по ИКТ, експерти в областта на музеологията и др.
4. Реализиране на изследването в онлайн среда с цел установяване на начина на осъществяване на дигитализацията на равнища управление на музеите, осъществяване на комуникационни дейности в областта на маркетинга и др.

Хипотеза

Дигитализацията е важен фактор за развитието на музейното дело по отношение на процеси на правно, нормативно, управленско, технологично, техническо и маркетингово равнище, които са свързани със съхраняване, опазване и популяризиране на културното наследство и осъществяването на достъпа до него; ефективно управление на проектни дейности и финансиране на музеите; квалификация и подготовката на кадри при съчетаване на музейна подготовка на професионално равнище с техническа, технологична, дигитална грамотност; съчетаване на управленските и дигиталните компетентности на работещите в музеите, съчетаване на умения за дългосрочна визия с оперативни решения и развиване на музеите като част от културното наследство.

Обхват на изследването

Изследването се провежда на национално ниво на територията на Република България и се отнася към проучване за осъществяването на процеси по дигитализация в националните, регионалните и общинските музеи в страната. Времевият обхват, свързан с реализирането на настоящия дисертационен труд, включва тригодишен период на наблюдение (от месеците февруари 2020 г. до ноември 2023 г.) Конкретният времеви период предоставя възможност за изследване и анализиране на възможностите за развитие на дигитализацията в музеите, в случаи на извънредна пандемична обстановка, а и не само. Периодът около пандемията от COVID-19, се характеризира с множество физически ограничения, в т.ч. и затваряне на музейни обекти, ограничаване на посещенията, промени в начините на функциониране на културните институции и др., вследствие на които служителите на музеите все по-активно започват да се убеждават в полезността и необходимостта от извършването на дейности, свързани с дигитализацията. Споменатите допринасят за проучването и установяването на потенциалните тенденции за отчитане на технологичния напредък при възможностите за извършването на дигитализацията в музеите в България.

Методи на изследване

При подготовката на настоящия дисертационен труд са използвани общо научните методи на изследване: обзор, наблюдение, сравнителен анализ и анализ на документи, както и частнонаучни методи, централно място сред които заемат социологическите методи. Направените изводи и обобщения, представени в третата (изследователска) глава, се базират на

анализа на получените резултати, вследствие от проведено емпирично социологическо изследване (ЕСИ) за установяване на управленските и технологичните аспекти на дигитализацията в музеите в България.

II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Структура на дисертационния труд

Структурата на настоящия дисертационен труд, е съставена от: увод, три глави, заключение, използвана литература и приложения. Следвана е логиката на една от класическите структури за дисертацията, като поради нейната специфика и двете тематично-проблемни области, първите две теоретични глави са обособени отделно. Първата е посветена на теорията за музеите, а втората на дигитализацията. Трета глава включва анализа на резултати от проведено емпирично изследване относно управленските и технологичните аспекти на дигитализацията в музеите в България, при използването на качествени методи – полуструктурирано интервю с работещи в музеите ръководни кадри и експерти в областта на музеологията, ИКТ и др.

Съдържание на дисертационния труд

В теоретичния обзор в **първа глава** за „Музеите в България: същност, видове, функции и тенденции”, от една страна, се разглеждат основните понятия, свързани с обекта на изследване в дисертацията (музеите в България и съхраняването в тях наследство) и се очертават границите им, възприети в дисертационния труд, а от друга страна, се анализират и представят основните функции, роля и значимост на музеите като институции на паметта. Главата е разделена на три основни части и няколко подчасти, които са посветени на: Културното наследство и музеите; Функции и обществена значимост на музеите като институции на паметта; Роля на технологиите, културата, туризма и науката за развитието на музеите.

Първа част на първа глава се отнася към културното наследство и музеите и е разделена на 4 подчасти. В първата от тях се дефинират базовите понятия във връзка с музеите и се очертават границите, възприети в дисертационния труд. Предпочетен е подходът от частното към общото, поради което се започва от установяване значенията на понятията „*култура*” и „*наследство*”, които в рамките на дисертацията се приемат за взаимно допълващи се в понятието „*културно наследство*“. Представят се видовете културно наследство, съобразно

утвърдената правна рамка в Република България и приетия Закон за културното наследство, в т.ч. материално (движимо и недвижимо) и нематериално. На следващо място, във втората подчаст на първа глава от дисертацията се разглежда възникването на музеите като институции на паметта. Представят се дефинициите на понятията „памет” и „културна памет”, като институциите на паметта се разглеждат най-вече от гледна точка на утвърдената българска законодателна система. На трето място се представят ролята, значимостта и функциите им във връзка с музеите в България и се дефинира понятието „музей”. Представят се организациите, занимаващи се с опазването и популяризирането на културното наследство, сред които: Международният съвет на музеите (ИКОМ), Международният съвет за паметниците на културата и забележителните места (ИКОМОС) и ЮНЕСКО. В дисертацията се разглеждат правните норми и регламенти, свързани с културното наследство и музеите и се представят основните дейности, свързани със споменатите по-горе международни организации. На четвърто място, се изследват и резюмират видовете музеи и музейни експозиции според приетия Закон за културното наследство, и се извежда и представя класификация на музеите в България, както и видовете музеи и музейни експозиции. Проучени и анализирани са видовете музеи в България към началото на 2023 г.

Във втора част на първа глава, се представят някои от основните функции, както и обществената значимост на музеите като институции на паметта. Обособени са отново 4 подчасти, в които се разглеждат: традиционните; образователните; социокултурните и комуникативните функции на музеите. Разглежда се законодателната рамка на функциониране на музейната институция, заедно с музеите като образователна среда. Във връзка с това, за музеите като институции на паметта, може да се твърди, че имат за цел най-вече съхранението и популяризирането на националната културна традиция. В годините поетапно музеите придобиват образователна роля и значение, превръщайки се в среда, в която могат да бъдат извършвани изследвания не само за опазването на културното наследство, но и с цел реализиране на различни по вид обучения, срещи, дискусии и други. В текста се представят традиционните функции на музеите и основните извършвани в тях дейности, регламентирани в Закона за културното наследство на Република България. Теоретично разгледана и представена е значимостта на музеите и приноса им за запазването на културното наследство, развитието на традиционните, образователните, социокултурните и комуникативните им

функции, както и по отношение на науката, съвременните технологични предизвикателства и др.

Третата част на първа глава е разделена на три подчасти, в които се разглеждат ролята на технологиите, културата, туризма и науката за развитието на музеите. На първо място се представят музеите в контекста на дигиталната ера. Във връзка с това, може да се каже, че през последните десетилетия, българските и световните музеи са изправени пред редица новости и предизвикателства. Важни условия за популяризирането на културното наследство, съхранявано в тях се отнасят към привличането на музейна публика и разширяване на кръга на музейните посетители. Развитието и адаптирането на съвременните информационни и комуникационни технологии към традиционните функции на музеите способства за утвърждаването на нови добри практики за социализация на различните музейни обекти. От тази гледна точка, не по-малко важна е дигитализацията, която е значим и необходим процес, допринасящ за развитието на функциите на музеите и извършваните от и вътре в тях дейности. На второ място в текста се представят музеите и развитието на културния туризъм като във връзка с това, музеите като институции на паметта, имат за основна цел популяризирането на съхраняваното в тях културно наследство, а не на последно място и привличането на посетители. Поради тези причини, може да се каже, че културният туризъм има за основна своя цел привличането на заинтересовани страни (културни туристи), имащи отношение и изявен интерес към културното наследство. На трето място, в дисертацията се разглежда връзката на музеите с музеологията и другите науки.

Въз основа на теоретичния преглед на базовите понятия, свързани с музеите, както и от представената по-горе информация, има основание да се направи изводът, че музеите като институции на паметта, не само съхраняват и представят културното наследство, но и играят важна роля за развитието на образованието, културния туризъм и приложението на иновациите в областта на дигитализацията и съвременните информационни и комуникационни технологии.

В теоретичния обзор във **втора глава** на дисертационния труд за „Дигитализацията: същност, технологии и дигитален достъп до музеи и културно наследство“ се представят същността на дигитализацията, етапите, технологиите и др. важни фактори, свързани с реализирането на процеса и възможностите за осигуряване на дигитален достъп до музеи и културно наследство. Главата е разделена на три основни части и няколко подчасти. В първата

част на текста от втора глава на дисертацията, се представят понятията, свързани с дигитализацията, както и Европейската и национална правна рамка, свързани с дигитализацията. Относно същността на понятието дигитализация, терминът се представя в теоретичен план, с цел да се очертаят възможните съществуващи граници. Поради различните съществуващи дефиниции, някои от които са изведени от нормативна и правна гледна точка, а други от гледна точка на различни науки, в настоящата дисертация се приема терминът „дигитализация“, като основанията за това са няколко. На първо време, той фигурира в заглавието на дисертацията и очертава предметна област за изследване. На второ място, в научните публикации на български език, в учебните програми, особено тези в Софийския университет и катедра "Библиотекознание, научна информация и културна политика", преобладава терминът „дигитализация“. На трето място, се приема, че той представя по-ясно същността на процесите и явленията, като същевременно не се оспорва използването на термина „цифровизация“, който се предпочита в някои нормативни и правни документи и в техническата документация.

В частта 2.1.2. на дисертацията, отнасяща се до „Европейска и национална правна рамка, свързани с дигитализацията“, се разглеждат правните и нормативни параметри на дигитализацията на европейско и национално равнище. Във връзка с това, може да се каже, че в общ план, дигитализацията както на европейско, така и на национално равнище се регулира от множество правни и нормативни рамки и актове, които на национално ниво се отнасят към законодателната система на отделните държави, следвайки приетото общо европейско законодателство. Относно правната рамка на дигитализацията в контекста на културата, според българското законодателство, може да се каже, че имат отношение два основни закона: Закон за културното наследство и Закон за авторското право и сродните му права, които определят значимостта и необходимостта от извършването на дигитализацията.

Втора част на втора глава, е разделена на 4 подчасти, в които се разглеждат: технологичният контекст на дигитализацията; инфраструктура на дигитализацията (хардуер и софтуер); етапи в процеса на дигитализация; стандарти за дигитализация. Във връзка с технологичния контекст на дигитализацията, като средства за дигитализация, настоящият текст разглежда физически достъпните инструменти, свързани с процеса, включително сканиране, обработка, въвеждане на данни, както и използването на специализираните видове софтуер и

осигуряването на дългосрочното съхранение на данни. Приложението на технологиите за дигитализация, предполагат практическото изпълнение на процеса и използването на хардуер и софтуер, с помощта на които може да се достигне крайния резултат за дигитализиране на културните ценности. В текста се представят базовите изисквания, свързани с наличието на специализирано и качествено техническо оборудване и хардуерно и софтуерно обезпечаване на процесите по дигитализация. На следващо място, в текста се разглеждат основните етапи в процеса на дигитализация и в зависимост от целите на дигитализация и обработваните ресурси. Процесът по дигитализация в музеите има своите прилики и различия по отношение на етапите по дигитализация спрямо други културни, научни и образователни институти. Въпреки, че дигитализацията цели опазване, съхраняване, представяне и популяризиране на културното наследство, то в музеите естеството на този процес в голяма степен зависи от обектите и предметите, с които институциите разполагат. Без претенции за свръх детайлизиране на етапите, свързани с процеса, в настоящия дисертационен труд са обхванати водещите етапи, свързани с дигитализацията. На четвърто място, в частта 2.2 („Дигитализация: технологии, инфраструктура, етапи и стандарти“) във втора глава на дисертацията се представят някои от стандартите за дигитализация в областта на културното наследство (CIDOC-CRM, DUBLIN CORE, SPECTRUM, LIDO и Cataloging Cultural Objects). За тях може да се каже, че използването им във връзка с документирането на музейните колекции, е от значение поради: идентифицирането на отделните обекти в колекциите; разработване на информационни системи за музеите; приложение на съвременните ИКТ; технологично изпълнение на процесите на инвентаризация на физическите хранилища на музеите и др.

В трета част на втора глава от дисертацията („Дигитализация и дигитален достъп до музеите в България“) се разглежда темата в контекста на дигитализацията през XXI век. Представят се някои от актуалните тенденции и планове за бъдеща работа, отнасящи се до развитието на дигитализацията в България и в сферата на културата, каквито са облакът за сътрудничество в областта на културното наследство (Collaborative Cloud for Cultural Heritage и Националният план за възстановяване и устойчивост на Република България. Резюмират се някои от установените проблеми и предизвикателствата в областта на дигитализацията в музеите в България, свързани с нормативната уредба, управленски, ресурсни – финансови, организационни, технологични, кадрови фактори и др. Изведен е пример за добра практика, свързана с дигитализацията и възможностите за дигитален достъп до музеи и

културно наследство, реализирани инициативи за цифрово запазване и представяне на музейни колекции в България и др..

За дигиталната достъпност от гледна точка на музеите, е важно да се има предвид отчитането на възможностите във виртуална среда (напр. достъпността на интернет сайтове на различни музеи и други институции на паметта, които да осигуряват достъп на всички нива и за всички потребители, включително и за хора с увреждания). Във връзка с това, проблематични фактори са: Липсата на методическо/и ръководство/а за ДД (дигитална достъпност) на музейния специалист; Познаване в дълбочина същността на проблема; Дигитален достъп за потребителите на голяма част от музеите в България (много от музеите не разполагат със собствени сайтове, не използват социални мрежи и др., поради което за дигитален достъп не може да се говори, включително и за хората със специални потребности, каквито са и незрящите, пред които са издигнати бариери, свързани с достъпа до съдържание); Съществуват проблеми включително и на ниво физическа достъпност в музеите и използване на елементите на дигитализация в тях и др.

Въз основа на представения във втора глава на настоящия дисертационен труд теоретичен обзор, има основания да се направи изводът, че в европейското научно и културно пространство съществува консенсус относно същността и изискванията за осъществяването на дигитализацията като процес, извършван в музейните институции, който е в съответствие със съвременните технологични нововъведения. Направеният преглед на съществуващите технологии, стандарти и нормативна база показва, че съществува необходимост от дълбочинното познаване на дигитализацията при осъществяването ѝ в музейна среда. Във връзка с това се очертават двете основни тематични области, в които съществува необходимост от допълнително развитие и анализ от гледна точка на приложението на дигитализацията в музеите в България. Първата област се свързва с развитието на музеологията и влиянието на бързо променящите се технологии, стандарти и изисквания на потребителите на културното наследство, както и смяната на парадигмата във връзка с новата музеология. Това изисква допълнителни изследвания, отнасящи се към конфликта между съвременния умен музей, за който се счита, че „по същност умният музей на настоящето (Smart Museum) е не е само технология, обвързана с развитието на глобалната мрежа, но той предлага културно съдържание в контекст, свободно достъпно, с функционалности за много-критериално търсене, създаване

на индивидуален профил и възможност за създаване на собствена колекция“¹, и старата парадигма, в която липсва приложението на съвременните ИКТ и се набляга върху досега на посетителите в с помощта на въображението, както и на преките срещи с традиционния музей. Вследствие на необратимото и динамично навлизане на ИКТ и дигитализацията, отчитането на технологичния напредък и бързо променящите се технологии през XXI век, в музеите, следва да бъде намерен баланс. Използването на тези технологии предоставя не само възможности за иновативно представяне и съпреживяване на културното наследство в музеите за посетителите, но и допринася за дългосрочното и устойчиво бъдещо съхранение на културните ценности и осигуряването на дигитален достъп до тях.

Анализираните и обобщени тематично теоретични източници, научни литература и изследвания в първа и втора глава на дисертационния труд, се използват за формулирането и извеждането на базовите критерии, тематични области и подобласти, които на по-късен етап се прилагат във връзка с емпирично изследване за дигитализацията в музеите в България, както и за анализа на получените резултати. Основен момент при подготовката на изследването, се отнася до това, че за основата му се използват вече установените в практиката и науката по линия на теория и практика термини, както и изследванията на различни учени до този момент, които са представени в двете теоретични глави на дисертацията и с помощта на които се дефинират конкретните проблемни области, отнасящи се до изследването на дигитализацията в музеите в България. При подготовката на изследването се отчита съществуващата необходимост от проучването на управленските, кадровите, комуникационните и технологичните аспекти, свързани с дигитализацията в музеите в страната, които на по-късен етап се използват за основа в хода на проучването. Изследването е навременно и ценно, защото чрез него могат да бъдат получени отговори на актуални въпроси относно текущото състояние на дигитализацията в музеите в България, да се проследи до каква степен и по какъв начин се реализира дигитализацията в музеите в страната спрямо националните и световните тенденции в областта на дигитализацията и музейното дело, както и с цел изследването да послужи за база за сравнение в бъдеще.

---

¹ **Сотирова-Вълкова**, Калина. Институционализираното наследство в 21 век. Методология за дигитализация и е-битие. В: *Културно-историческо наследство: опазване, представяне, дигитализация*, т. 4, 2018, бр. 1, с. 159. Достъп и на: http://www.math.bas.bg/vt/kin/files/papers/4_1/11-KIN-4-1-2018.pdf.

В **трета глава** на дисертацията, са представени резултати от апробиране на методика (при анализ на сайтове на музеи на база проведено емпирично социологическо изследване (ЕСИ) относно управленските и технологичните аспекти на дигитализацията в музеите в България.

Въпросникът е организиран в пет основни блока, съдържа различен брой въпроси, цели да проучи кои са основните аспекти на процеса и етапите на дигитализация в музеите в България. Той се фокусира върху проучването на актуални въпроси, свързани с дигитализацията в музеите и с нейното управление, дейностите, представите и начините за използване и управление, предизвикателства, техническо обезпечаване, капацитет (човешки ресурси и знания), начини за комуникация и др. Изследвани са: наличието на нормативна база и административни разпоредби; специфики на работата в музеите; дигитализация и виртуализация; геймификация и използване на съвременни технологични средства и софтуери с оглед на дигитализацията. Основна цел на изследването е установяване значимостта, възприемането и приложението на дигитализацията в музеите у нас.

Първият от блоковете с въпроси включва 11 въпроса (от 1 до 11 вкл.), които целят да проучат в детайли мнението на респондентите относно възприемането на дигитализацията като дейност в музея. По-конкретно, целта на въпросите е да се изследват нагласите на музейните специалисти относно дигитализацията като постоянно извършващ се процес, а не на базата на еднократно реализирани проекти. Също така, тази група въпроси има отношение към проучването и анализирането на ролята на дигитализацията за развитието на музеите при отчитането на конкретни дейности и резултати. Изследват се възможностите при съхраняването на културните ценности в музеите и използването на дигитализацията за създаването на виртуални изложби. Не на последно място, целта на въпросите е да се проучат различните аспекти на комуникацията между музеите и техните посетители, посредством приложението на дигиталните иновации.

Вторият от блоковете с въпроси включва 7 въпроса (от 12 до 18 вкл.), които целят да проучат: вида и естеството на извършваните дейности по дигитализация в музеите; тяхното управление; механизмите за финансиране; нивото на реализиране и изпълнение на проекти; пречките пред музейните специалисти в процеса на извършване на различни дейности,

свързани с дигитализацията; технологичното ниво при осъществяването на процесите по дигитализация и възможностите за нейното развитие, съобразно приетата нормативна база и др.

Третият блок с въпроси включва 5 въпроса (от 19 до 23 вкл.), които са с насоченост към проучване мнението на респондентите относно наличието на специализирани приложения в музеите и тяхната употреба в процеса на дигитализация, както и какви са нагласите им за идентифициране на основните функции на използваните от тях уебсайтове, социални мрежи и др.

Четвъртият от блоковете с въпроси включва 6 въпроса (от 24 до 29 вкл.), свързани с обучението и квалификацията на служителите в музеите. Групирани по този начин, въпросите целят да проучат в каква степен персоналът в музеите притежава необходимите знания и опит, за да участва активно в процесите и дейностите по дигитализация, както и да се изследват влиянието и въздействието от създалата се извънредна пандемична обстановка, породена от вируса COVID-19 и да се установят какви са възможностите за извършване на дигитализацията в музеите.

Петият блок с въпроси включва 6 въпроса (от 30 до 35 вкл.), целта на които е да се изследват нагласата и възможностите за интерактивна комуникация в музеите в България. Въпросите са групирани по този начин, защото създават реална възможност да бъдат проучени практиките във връзка с: осъществяването на дигитализацията в музеите в България на равнища професионални дейности, маркетинг и реклама, използване на техника, софтуери и др. за създаването на дигитални колекции и виртуални експозиции, установяване нивото на дигитализацията в посока геймификация и интерактивна комуникация, определяне нивото на дигитална грамотност на физическите и виртуалните посетители на музеите.

Според обхвата и целите на настоящото проучване, Въпросникът е разпространен съгласно статистическите данни на НСИ за административно-териториалното деление на Република България, която „към 31 декември 2020 г. Република България е разделена административно-териториално на 28 области и 265 общини“², като са включени музеи от цялата страна. Въпросникът е изпратен до 103 представители на различни музеи в България, в

---

² **Административно-териториално** и териториално деление на Република България към 31.12.2020 г. В: *Национален статистически институт* [онлайн]. Публикувано 05.05.2021 11:00. [Прегледано на: 08.09.2023]. Достъпен от: <https://shortly.bg/pQfNq>.

т.ч. директори, зам.-директори, експерти, специалисти, служители и др. От отправените покани за участие в проучването, въпросникът е попълнен от общо 52 респонденти, представители на 33 музея в България, което съставлява 17.7% от генералната съвкупност (всички музеи в България – според данни на НСИ към 2022г. общо са 186³) и най-голям дял от анкетираните имат представителите на 16 различни регионални музеи от 16 различни града, съответстващи на 16 различни области от общо 28 области (57.14 %), които включват следните 16 града: Благоевград, Бургас, Велико Търново, Видин, Габрово, Кюстендил, Перник, Плевен, Пловдив – Регионален етнографски музей и Регионален исторически музей, Силистра, Сливен, Смолян, София, Стара Загора, Търговище и Хасково. От общия брой на изпратените въпросници, отговори са получени от 52, което представлява 50.5% от всички респонденти. Не е получен отговор от 46 от анкетираните, а 5 посочват, че отказват да попълнят въпросника. Във връзка с изпълнението на поставените цел и задачи на настоящото изследване е необходимо да бъде направено уточнението, че целта е да се проучи и представи нивото на управление на дейности, свързани с дигитализацията в музеи в България, спрямо приетата правна и нормативна уредба, свързана с музеите.

Акумулираната информация от респондентите е обработена с помощта на тематичен (контент) анализ, чрез който се „търсят обособените съдържателни единици, които изследваното лице използва при отговорите на въпроси по отделните тематични единици“⁴. В хода на проучването стремежът е да се направи изчерпателно изследване (да се изучат всички единици на генералната съвкупност), което на практика се оказва невъзможно, защото една част от поканените да участват в изследването, отказват да участват в проучването. Поради тази причина е реализирано извадково изследване според отзовалите се.

На базата на анализа на отговорите на респондентите по петте блока от въпросника, се достигна до следните изводи: има натрупан опит в начален етап сред музейните служители, както и формиран набор от дигитални масиви. Дигиталните технологии все повече се разглеждат като ключов фактор за развитието на музеите в България. Важно е да се има предвид, че процесите по дигитализация не трябва да се разглеждат като самоцел, а като

---

³ Музеи по области през 2022 година. В: *Национален статистически институт* [онлайн]. Публикувано 23.05.2023. [Прегледан на: 08.09.2023]. Достъпен от: <https://accdox.com/bvis4>.

⁴ *Джонев, Сава. Качествени методи за изследване в социалните науки*. София: Ен Джи Би Консултинг, 2015, с. 31.

иновативна възможност за създаване на истории, популяризиране на наративи и формиране на идентичности. В резултат на дигитализацията в българските музеи се забелязва повишено ниво на компетентностите на служителите в музеите в България, но въпреки това се отчита необходимост от развиване и подобрения на техните дигитални компетенции в бъдеще. По-голямата част от участниците в изследването разбират частично възможностите за използването на дигиталните масиви и ресурси. Забелязва се необходимост от повишаване на компетенциите сред музейните служители, както и с цел генериране на нови заинтересовани публики; финансови ресурси). Част от тях посочват, че в музеите в които работят се извършват процеси по дигитализация, но в действителност на в по-голямата част от сайтовете на музеите няма информация и достъп до дигитализирани ресурси.

Установи се съществуващата необходимост от създаването на културни политики, които да насочват усилията както на специалистите на нормативно национално ниво, така и на управленско ниво от страна на ръководствата на музеите за подобряването на проблемни области като: Нормативна база, регламентираща процесите по дигитализация; Финансиране; Кадрови проблеми; Материална база; Технологично обезпечаване и подобрения (хардуер и софтуери).

По отношение на установените проблеми, свързани с нормативната база в областта на дигитализацията в музеите, резултатите от проучването показват следното: отчита се липсата на единни национални насоки, стандарти, стратегии и др. в областта на дигитализацията на културното наследство, при увеличената роля и значимост на музеите и техните информативни, образователни, популяризаторски, научно-изследователски и комуникационни функции. Вследствие на това се отчита липсата на централно (национално) финансиране на процесите по дигитализация в музеите. Това показва, че са необходими сериозни действия и инвестиции най-вече на национално ниво в областта на музеите, така и на регионално и местно управленско ниво, от страна на ръководствата на отделните музеи, които промени респективно биха оказали положително въздействие и върху решаването на проблемите, свързани с подобряването на материално-техническото оборудване в музеите и кадровата обезпеченост.

Във връзка с установените кадрови проблеми, е направен изводът, че се забелязва значителна липса на професионално подготвени кадри и обучен персонал за извършване и управление на процесите по дигитализацията в музеите. Показателно в отговорите на

респондентите е, че музейните специалисти отчитат необходимостта от допълнителни и конкретни насоки и напътствия относно извършването на процесите по дигитализация. Това налага необходимостта от включването им в специализирани обучения, с цел повишаване на цифровите умения и компетенции в областта на дигитализацията и/или осигуряването на допълнителни експерти по дигитализация, които да отговарят за реализирането на процеса на професионално ниво.

Относно установените проблеми, свързани с материалната база, необходима за извършването на процесите по дигитализация, може да се каже, че на базата на анализа на получените резултати, се отчита сериозна липса на специализирани материално-технически средства и пространства (материално-техническа база), както и необходимост от подобрения в технологичното обезпечаване (осигуряване на специализирани хардуер и софтуери за дигитализация). Всичко това показва съществуващата необходимост от бъдещо развитие в проблемните области и включването на дигитализацията на различни равнища, в което число дигитални инструменти, софтуери, техника и др.

Анализът на получените отговори на респондентите дава основание да се направят още следните изводи. В отделните музеи в страната дигитализацията се извършва в рамките на проектна дейност и/или чрез самофинансиране, което показва липсата на устойчива финансова стабилност в областта на дигитализацията в музеите. Въпреки това, в големите музеи в България (регионални и национални), за разлика от останалите музеи в страната вследствие на проектно финансиране или самофинансиране се реализират успешно процеси по дигитализация. Поради това, може да се каже, че се отчитат неравномерни темпове на дигитализация в музеите в страната най-вече поради недостатъчното финансиране и липсата на професионално подготвени кадри в тази област. Допълнителен фактор за ускоряването на развитието на процесите по дигитализация, е намалената физическа посещаемост на музеите, при извънредната пандемична ситуация, породена от вируса от COVID-19, вследствие на което музейните специалисти отчитат задоволително ниво на дигитални компетенции при своите виртуални посетители.

В обобщение на анализа на получените от изследването резултати се потвърди в задоволителна степен заложената в изследването хипотеза. Ръководствата на музеите активно подкрепят възможностите за включване в бъдещи инициативи, което способства за

постигането на по-висок стандарт на културно обогатяване. На ниво национални и управленски културни политики съществува необходимост от осигуряването на дългосрочна визия за ползите от дигитализацията на национално равнище и изготвянето на национални политики и стратегии за изпълнение на процесите по дигитализация в музеите в България. Въпреки установените проблемни области и дефицити, сред музейната общност в България се наблюдава нарастващ интерес и подкрепа за извършването на дигитализацията. Резултатите от проучването са показателни за убедеността на музейните специалисти, че дигитализацията е приоритетна бъдеща визия за развитие, която би могла да доведе до генерирането на нови публики и подобряването на достъпността и образователните функции на музеите.

В хода на изследването сред **основните срещани проблеми** при подбора, набирането на контактни форми и реализирането на контакти с респондентите и представители от музеи в България са:

- **Неактуална/липсваща информация за контакти с музеите:** частично и/или напълно липсваща такава, за реализирането на контакти със съответните музеи, достъпни в публичното пространство (грешни / стари; липсващи имейли за контакти);
- **Нежелание/отказ за попълване на въпросника от част от респондентите:** притеснения, свързани с конфиденциалността на предоставяната информация; служебна ангажираност поради навлизане в активния туристически сезон; липсващи отговори на отправеното запитване с молба за съдействие чрез попълване на въпросник по темата на дисертационния труд и др.;
- **Недостатъчна и недобра информираност на част от респондентите по въпросите от проучването:** несъответстващи/липсващи отговори към зададените въпроси; попълване от респонденти, които нямат пряко отношение и наблюдения към темата за дигитализацията в музеите; неразбиране на част от въпросите;
- **Технически затруднения:** проблеми с получаването на въпросника от респондентите (попадане на имейла в спам папката); проблеми с обратното получаване на попълнените въпросници, поради форматиране в различни от .docx и pdf формати и използване на различни версии на Microsoft office пакети.

За преодоляване на по-горе споменатите затруднения, в хода на изследването бяха предприети следните действия:

- **Проучване и осигуряване на алтернативни възможности за реализиране на контакти с отделните музеи:** проучване за контактите в социални мрежи, сайтове на общини и туристически информационни центрове; физически посещения на музеи; реализиране на контакти в лични и телефонни разговори със служители от част от музеите и потенциални респонденти;
- **Мотивиране и оказване на подкрепа и разяснения** при необходимост при попълването на въпросника;
- **Проучване и неформална молба за съдействие** от страна на музеите за осигуряването на компетентни респонденти по тематиката на проучването и за попълването на въпросника;
- В случай на технически затруднения, са **реализирани повторни контакти** (по електронна поща и по телефон) и препращания на въпросника и/или попълнения такъв.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение: в добра степен е постигната целта на изследването и са осъществени поставените задачи. Анализирани са някои от съществуващите възможности, свързани с извършването на процесите по дигитализация в музеите, в т.ч. и във връзка с представянето на експонати, колекции и др., използването на инструментите на дигиталния маркетинг за популяризирането на културни ценности, включването на музеите в образователни и изследователски дейности, осигуряването на публичен достъп и др., вследствие на които се установи, че дигитализацията се отчита като ключов фактор за успешното развитие на музеите в България.

В теоретичния обзор (първа и втора глава на дисертацията), отнасящ се до научните области музеология и дигитализация, са установени правните и нормативните параметри на национално и наднационално (европейско) равнище по отношение на дигитализацията в българския музеен контекст. Проучени са съществуващите възможности за дългосрочното съхраняване на музейни артефакти и паметници на културата, създаването на съвременни експозиции, виртуални разходки, активиране на функциите на сайтовете и социалните мрежи, вследствие на дигитализацията и приложението на съвременни дигитални инструменти, софтуери и др. Реализирано е апробиране на методиката при изследване и анализ на сайтове на музеи (5), избрани на случаен принцип. Изготвен е предварителен вариант в табличен вид с четири основни групи критерии, чрез който се установиха реализираните от музеите дейности, свързани с дигитализацията, маркетинговите и комуникативните цели и възможностите за достигане до посетители и отчитане на техните нагласи и очаквания. Реализирано е апробиране на методика при анализ на резултати от проведено емпирично изследване (полуструктурирано интервю) със служители на музеи в България, на базата на което се установиха някои от правно-нормативните, технологичните, маркетинговите и комуникативните модели, свързани с дигитализацията, използваните от музеите сайтове и социални мрежи и др.

Реализирано е емпирично социологическо изследване относно управленските и технологичните аспекти на дигитализацията в музеите в България и са анализирани получените резултати от отговорите на респондентите. Установени са някои от ключовите

подходи отнасящи се към осъществяването на дигитализацията в музеите на управленско равнище, комуникационни дейности в областта на маркетинга и др.

Въз основа на проведеното изследване са налице основания да се направят следните изводи. Отчита се сериозен недостиг на професионално подготвени кадри за извършването на процесите по дигитализация в областта на музеите. В повечето музеи в страната, в които се извършва дигитализация, се работи основно по изпълнение на проекти или чрез самофинансиране за реализирането на дейности по дигитализация. Това показва, че има необходимост от включването на служителите на музеите в специализирани обучения, с цел повишаване на цифровите им умения и компетенции, и/или осигуряването на експерти по дигитализация, които да извършват на професионално ниво съответните процеси. На следващо място, резултатите от изследването показват, че на този етап процесите по дигитализация не са част от основните извършвани от музеите активности, а по-скоро приоритетна бъдеща визия за развитие, което предполага необходимостта от предприемането на сериозни действия и инвестиции както на национално, така и на местно ниво за подобряване на финансирането, материално-техническото оборудване и кадровата обезпеченост в областта на дигитализацията в музеите в България. Забелязва се нереализиран потенциал и възможности за подобрения на музейните дейности, както и за по-добро опазване, социализиране и популяризиране на културното и историческото наследство чрез интегрирането на дигиталните технологии. Няма задълбочено познаване на възможностите, свързани с дигитализацията в областта на музеите сред специалистите, работещи в тях, вследствие на което респондентите идентифицират най-вече популяризаторската дейност, съхранението и заснемането на културни ценности като основни дейности, за които считат, че извършването им допринася за дигитализацията. Отчита се необходимост от подобряване на възможностите за осъществяване на дигитална комуникация както между служителите в музеите в България, така и с посетителите. Не се забелязва убедителна и еднозначна бъдеща визия относно планираните проекти и дейности свързани с дигитализацията в музеите през следващите две години. На този етап се установи, от една страна, липсата и използването на специализирани софтуери и приложения за дигитализация, а от друга, съществуващите и приложимите възможности на социалните мрежи и уебсайтовете за информативна, популяризаторска, комуникативна, рекламна цел и

др., което показва, че приложението на съвременните технологии е в процес на навлизане в музейната практика.

От споменатите по-горе аргументи са налице основания да се приеме потвърждаването на заложената към настоящия дисертационен труд хипотеза, както и очерталите се възможности за решения и потенциални бъдещи промени. В резултат на изследването се установи, че дигитализацията се отчита като ключов фактор за успешното развитие на музеите в България и развитието им в посока интерактивност, виртуални посещения и др. Въпреки това се отчитат неравномерни темпове на дигитализация в музеите в страната, като основните причини на това се дължат на недостатъчното финансиране и професионалната подготовка на кадрите в тях с оглед на дигитализацията, липсата на ясна визия за работа в нова конкурентна среда, отчитане на съвременните нагласи на посетителите, както и поради необходимостта от постоянно развиване на управленските и дигиталните компетентности на работещите в музеите. Отчита се нужда от преосмислянето на потенциала за разгръщане и подобряване на възможностите за опазване и представяне на културното наследство.

Важно е да се има предвид, че процесите по дигитализация не трябва да се разглеждат като самоцел, а като иновативна възможност за създаване на истории, популяризиране на наративи и формиране на идентичности. От не по-малко значение е ръководствата на музеите да се стремят институциите да не изпаднат в технологичен детерминизъм, а в тях да се разглежда хуманитарната перспектива на приложението на дигитализацията и съвременните ИКТ. Всичко това подчертава необходимостта от бъдещото развитие на музеите в страната по посока на дигитализацията, интегрирането на процеса и по-широкото приложение на дигиталните инструменти и технологии, не само с цел опазването и популяризирането на културното наследство в музеите в България, но и за управлението на колекции, генерирането на нови публикации, подобряването на достъпността, образователните функции, и др.

В заключение може да се каже, че въпреки установените проблеми и дефицити, в музейната област в България се наблюдава нарастващ интерес и подкрепа към усилията на специалистите, както на местно, така и на национално ниво, за насърчаване на иновациите и устойчивото развитие на дигитализацията. Ръководствата на музеите активно подкрепят

възможностите за включване в бъдещи инициативи, което способства за постигането на по-висок стандарт на културно обогатяване и не на последно място, дигиталните технологии все повече се разглеждат като ключов фактор за развитието на музеите в България.

Получените резултати и формулираните изводи и обобщения на база реализираното проучване могат да бъдат използвани за основа на бъдещи проучвания, създаване на културни политики и стратегии на местно, регионално и национално ниво, отнасящи се към възможностите за подобряването и подпомагането на технологичното развитие на музеите и управлението на дигиталните музейни ресурси, поради което са формулирани следните бъдещи изследователски перспективи:

- Проучване на международните нормативна база и опит на водещите музеи в европейски и световен мащаб и с оглед на дигитализацията;
- Проучване мнението на посетителите относно настоящите и бъдещите процеси по дигитализация;
- Проучване на софтуерните и хардуерните възможности и решения, които потенциално биха могли да имат най-голям ефект за музеите, с оглед на привличането и разширяването на техните публики, вкл. и проучвания, отнасящи се до устойчивостта на наличната техника и ресурси в бъдеще и гарантирането на дългосрочно съхраняване на дигиталните културни данни и достъпа до тях (в т.ч. и в ситуации с извънредни обстоятелства). С времето част от техническите средства остаряват или могат да бъдат повредени от климатични влияния и/или кризисни ситуации, поради което осигуряването на онлайн достъп до и/или резервни копия на дигитализираните ресурси, би могло да допринесе за тяхното дългосрочно бъдещо съхранение;
- Проучване на влиянието на процесите по дигитализация върху опазването и популяризирането на културното наследство на България и осигуряването на неговия дългосрочен достъп;
- Очаква се още в обозримо бъдеще процесите по дигитализация да доведат до повишаване качеството на комуникация между самите музеи и обмена на информация между тях.

III. СПРАВКА ЗА ПРИНОСНИТЕ МОМЕНТИ В ДИСЕРТАЦИЯТА

- Установено е в каква степен правната и нормативната база; техническото, технологичното и софтуерно оборудване; наличието на подготвени кадри в музеите; ефективността от управление на музеите и на проекти са част от дигитализацията и как тя се явява фактор за развитието на музеите в България.
- Изведени са възможности на база анализа от емпиричното проучване относно ролята на дигитализацията за развитието на музеите при отчитането на конкретни дейности и резултати (съхраняване на културни ценности в музеите, използване на дигитализацията за създаване на виртуални изложби, проучване на различните аспекти на комуникацията между музеите и техните посетители, посредством приложението на дигиталните иновации и др.).
- Анализирани са възможностите на дигитализацията в музеите в България на равнища професионални дейности, маркетинг и реклама; използване на техника, софтуери и др. за създаването на дигитални колекции и виртуални експозиции, установяване нивото на дигитализацията и на дигиталната грамотност на служителите в и посетителите на музеите по принцип и на посещаващите музеи виртуално или виртуални музеи.

IV. ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. **Георгиева, Весела.** Развитие на информационните технологии и влиянието им върху образователните функции на музеите. В: *STEMEDU-2020: Научна конференция с международно участие 2020*. Велико Търново: Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“, 2020, с. 106-112. ISBN 2683-1333.
2. **Георгиева, Весела.** Особености на културния туризъм в ситуацията с COVID-19. В: *Туризмът и глобалните кризи: сборник доклади от Международна научна конференция, Велико Търново: катедра „Туризм“ на Стопанския факултет на Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“, 21 април 2021 година [онлайн], 2021, с. 856-862. ISBN978-619-7281-73-6.* Достъп на:
https://books.google.bg/books?id=EMEqEAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=bg&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
3. **Георгиева, Весела.** Привличане на публика в музеите чрез дигитализация в ситуация на COVID-19. *Образователни функции на институциите на паметта (библиотеки, музеи, архиви): Сборник с доклади и материали от дискуссионна кръгла маса*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2021, с. 175-187. ISBN 978-954-07-5411-6.